

Norsk Militært Tidsskrift, Hefte 9, 1983.

Lederutvalg og -opplæring i Waffen-SS

Av P. O. Storlid

Som generell definisjon vil en stridsenhets oppgave bestå i å påføre fienden størst mulige tap og skader, mens den holder sine egne lavest mulig. Begrepene er åpenbart relative, såvel innbyrdes som til de aktuelle oppdrag. Den større eller mindre evne til å fylle dette krav vil igjen være en funksjon av flere faktorer som gjensidig påvirker hverandre, og hvorav de fremste vil være opplæring/trening, våpen/utstyr, moral og ledelse, det siste forstått som både planlegging og føring i strid/løsning av oppdrag. Innenfor visse grenser vil svakheter ved de to første faktorer kunne avbøtes ved dyktig ledelse. Likeledes vil den kunne påvirke moralen i positiv retning, liksom en dårlig ledelse her vil innvirke negativt. Mens således ledelsen til en viss grad kan påvirke de øvrige faktorer eller kompensere brist i disse, kan en perfeksjon av disse ikke omvendt oppveie en dårlig ledelse. Selvoppofrende enkeltbragder blir stående som monumenter over mot og offervilje, men vil, endog i større antall, ikke kunne oppveie feilene som en lettsindig eller ukyndig ledelse er årsak til. Et ferskt eksempel er argentinske flyveres innsats i Falklandskrigen. Om det altså er mulig at slike bedrifter kan utføres til tross for dårlig ledelse og koordinering, er det ikke tenkelig at avdelinger som gjennom lang tids resultatrik innsats gjør seg fortjent til elitebetegnelsen, skulle nå dette nivå uten en tilsva-

rende høyt kvalifisert ledelse. Utvelgelse og opplæring av ledere på alle plan vil derfor nødvendigvis være av grunnleggende betydning for avdelingenes kvalitet. Det kan derfor ha interesse ut over den rent historiske å søke og skaffe seg litt nærmere rede på dette, i relasjon til kjente eliteformasjoner.

På bakgrunn av disse heller selvfølgelig betraktninger har det vært interessant å kunne danne seg et bilde av utvelgelse og utdanning av Waffen-SS' «Führer»-(offisers)korps. På grunn av tidligere beskjeftigelse med Waffen-SS har dette falt naturlig, idet hithørende spørsmål under arbeidet av seg selv kom innenfor synsfeltet. Utgangspunkt er den kjensgjerning av WSS på begge sider ble høyt vurdert som eliteformasjoner av eksepsjonell offensiv

kraft og sjelden seighet i forsvaret. Avdelinger herfra var nærmest ustanselig i innsats som angrepsspisser, eller som «brannkorps» i situasjoner der fronten vaklet. Tapsprosenten var høy: Ved krigens slutt omfattet WSS' ruller ca. 910.000 mann, heri innbefattet alle registrerte tap. Siste tall (tidlig i 1945) fra WSS' Kommando-Amt gir en «Ist-Stärke» (faktisk antall) på ca. 630.000. Tap i falne og savnede er altså rundt 1/3 av «Soll-Stärke». Krigens varighet og bruken av disse avdelinger tyder, enda tallet er høyt, ikke på at de har tatt «unødvendige» tap. Hva mer er: Senere, offisielle tyske tall summerer Wehrmacht Heers samlede tap til 3.280.000 falne og savnede, WSS' til 253.000. Som prosent av total mannskapsstyrke skulle WSS' tap således være mindre enn WH's. De her anførte talloppgaver stemmer ikke helt overens. Det kan være en rimelig gjetning at klassifisering av «Volksdeutsche» og andre utenlandske frivillige i diverse formasjoner har skapt problemer, og at dette i alle fall er en del av forklaringen. Ytterligere er å ta i betraktning at WSS stort sett var uten egne bakre tjenester og støtteorganer. Disse stod WH så godt som alene for. Følgelig var WSS' andel av rene kamptropper forholdsvis større en WH's. Med dette in mente blir forholdet bare desto mer bemerkelsesverdig. Som konklusjon må sluttet til en ledelse av meget høy standard.

Det videre utgangspunkt uttrykkes best ved angivelse av endel tall. SS-Verfügungstruppe (senere Waffen-SS) ble opprettet i 1934, og målet var å bringe det opp i divisjonsstyrke. Dette mål ble først nådd etter Polenfelttoget i 1939. Det totale antall fredstidsutdannet personell lå ved dette tidspunkt på ca. 32.000, iberegnet den første og da dimitterte årgang. Av disse 32.000 var 1700 offiserer av alle kategorier. Av disse igjen kom rundt 1000 fra WSS' «Junkerschulen» (krigsskoler). Av krigstidens samlede 910.000 manns «Soll-Stärke» var ca. 26.100 offiserer. Sammenfattende vil dette altså si at personellstyrken i tiden 1939–45 økte med ca. 878.000 mann, hvorav ca. 24.400 «Führer». Adskillige overføringer til og fra WH fant sted, men disse skjedde nærmest på byttebasis. WSS kan altså sies å ha vært selvforsynende også når det gjaldt befalstilgang like opp til og med generalstabsoffiserer. I dette ligger en såvel kvalitativt bemerkelsesverdig prestasjon. Den blir ikke mindre bemerkelsesverdig ved at rundt 200.000 av tilgangen var ikke-tyskere, som uten større problemer ble integrert i helheten. I dette tall — og i de førstnevnte 26.100 — er medregnet rundt 3000 utenlandske offiserer og underoffiserer, som etter nødvendig «Umschulung» ble ansett kvalifisert til WSS-Führer. Disses forutgående utdanning, erfaring og i påfallende mange tilfeller krigsdeltagelse, ot tyskerne må i alminnelighet ansees som et betydelig aktivum, omenn av varierende kvalitet. Derimot må de nasjonalt betingede, betydelige forskjeller såvel i utdanning som i tradisjon og motiver for innsatsen ha kunnet virke kompliserende.

Under arbeidet med emnet WSS i sin tid hopet der seg opp adskillige notater vedrørende

«Führer»-rekruttering og utdanning, liksom der fra tidligere medlemmer av disse formasjoner innkom et betydelig antall detaljerte meddelelser. For disse takkes hver især. Allikevel manglet adskillige detaljer. Bildet har nå kunnet utfylles ved gjennomgåelse av den ytterst detaljrike og ypperlige illustrerte bok «Militärischer Führernachwuchs der Waffen-SS. Die Junkerschulen». (Munin Verlag, Osnbrück 1982. Forlaget drives av tidligere WSS-folk og utgir litteratur vedrørende deres gamle formasjoner.) Forfatteren, Richard Schulze-Kossens, f. 1914, har et omskiftende livsløp bak seg: Selv Junkerschule-utdannet har han i to perioder tjenestegjort i v. Ribbentrops utenriksdepartement, ellers tjenestegjort i diverse felttog og herunder som første WSS offiser mottatt Deutsches Kreuz in Gold. (Kunne bare gis til personell som alt hadde Jernkorset kl. 1.) Forfatteren har videre vært personlig adjutant for Hitler, og var den siste sjef for krigsskolen i Bad Tölz. Hans eneste aktuelle militære tilknytning er æresmedlemskapet i en US divisjon som han sloss mot i Ardennerlaget ved årsskiftet 1944/45. Boken anbefales.

Die Junkerschulen

Av disse fantes fire, hvorav den eldste var den i Bad Tölz i Bayern. Dit kom forøvrig de aller fleste utenlandske offisersaspiranter, og alle representerte nasjoners flagg, opptil 12 på en gang, vaiet der.

Ved opprettelsen av SS-Verfügungstruppe i 1934 måtte befal av alle kategorier hentes blant personell fra den gamle Keiserlige Hær og/eller Reichswehr, delvis også blant reservister i Landespolizei. Meningen var

imidlertid alt fra først av å utdanne offiserer og underoffiserer til dekning av eget behov. I dette øyemed kom alt samme år krigsskolen i Bad Tölz i gang, i første omgang under ledelse av en Reichswehr-offiser og med befal fra de «gamle» styrker i alle stillinger. Mønsteret for skolen var Hærens krigsskoler, og praktisk assistanse ble i vid utstrekning gitt fra den nærmestliggende, Kriegsschule München. Utdannelsen skjedde så lenge SS-VT/WSS eksisterte, overensstemmende med Wehrmachts reglementer og pensa, likeledes var de avsluttende prøver utarbeidet etter dennes normer, og resultatene ble bedømt overensstemmende hermed. Så langt er det forsåvidt ikke mulig å se WSS' offisersutdanning som annet enn et duplikat av WH's. Naturligvis nødvendiggjorde krigen endringer i de oppsatte fredstids utdannelsesprogrammer, innføring av forserte kurs m.m., men parallellkjøringen ble fortsatt beholdt. Det er altså dekning for å si at en offiser i WSS på alle trinn hadde samme utdanning og trening bak seg som en kollega i WH, dokumentert i samme slags avsluttende prøver. Ut over dette hadde han, synes det, også noe i tillegg.

For opptak ved Junkerschule var fredsårene 1934–39 forutsatt slik tjeneste: 6 måneders grunn- og første underoff. utdanning i «Ersatztruppe», så 10 måneder Junkerschule, deretter 3 måneder troppsførerkurs ved «Waffenschule». I krigsårene endret til 4 måneder i Ersatztruppe, 2 måneder frontinnsats, 2 måneder forbedende kurs ved våpenskole, 6 måneder Junkerschule og 4 måneder troppsførerkurs/våpenskole. (I begge tilfeller med visse modifikasjoner for personell tilhørende «Reserve-Laufbahn», for dette kom bl.a. etter

det her beskrevne ytterligere 2 måneder frontinnsats, før endelig besikking til offiser.) Alt i alt en utdannelsesgang på 18, for reservister på 15 måneder. Ved avsluttet Junkerschule skulle kadetten ha tilegnet seg teoretiske kunnskaper kvalifiserende til tjeneste som bataljonsadjutant, og ditto for egnethet til troppsfører/infanteri. Den praktiske utdanning for denne tjeneste ble altså gitt ved «Waffenschule».

Det er forsåvidt ikke tale om noen i egentlig forstand avsluttet utdanning ved dimisjon fra Junkerschule, likesom det var bygget opp et høyt utviklet system i WSS «Amt für Führernachwuchs», som kontinuerlig fulgte offiserenes videre faglige utvikling, frontinnsats m.m. og igjen og igjen grep inn i den enkeltes løpebane ved kommandering til spesielle kurs og tjenestestillinger. Siktemålet har opplagt vært å nå maksimal utvikling av den enkeltes evner og egenskaper, og få ham slik plassert at forsvarsgrenen kunne ha maksimal nytte av ham. I og for seg et selvfølgelig mål for all personelladministrasjon, men her antagelig nådd bedre enn av de fleste, i et høyt oppdrevet «personel management» etter moderne retningslinjer. Samme formål tjente også de diverse skriftlige arbeider/avhandlinger som kunne pålegges ved siden av ordinær tjenestegjøring, som ledd i eller forbedelse til videreutdanning. Sammenfattende blir bildet nærmest — rett nok med voksende avvik fra programmet ettersom krigen varte og tapene økte — at enhver WSS offiser befant seg i en slags uopphørlig utdannelsesstilstand, og i sin front- og øvrige tjeneste nærmest måtte betrakte seg som ennå ikke innrykket elev til en eller annen utdanning som han ville bli beordret til, oftest uten

å vite hvilken. Målet synes å ha vært å utdanne hver enkelt mann til en slags universalspecialist. Roterings av personell i de forskjellige tjenestestillinger og våpenarter viser at det har lyktes i forbausende grad. Et interessant kapittel for seg er særlige kurs for hardt sårede/skadede, med sikte på videre militær anvendelse også for disse.

Hjernen bak systemet og den spesielle «Waffen-SS ånd» som ofte omtales, har fremfor noen vært generalløytnant Paul Hausser fra den gamle Hær: En mann som utvilsomt i sin spesielle lederstil har vært i besittelse av det en i senere tid gjerne omtaler som karisma. Han stod seg ytterst dårlig med Reichsführer SS Himmler, men var en fremragende soldat og minnes av sine folk den dag idag som en uforlignelig «Papa Hausser».

Rekruttering og «Waffen-SS ånd»

Denne aldrende, apolitiske yrkesoffiser har på et viktig punkt hatt det lettere enn kollegene i WH; Rekrutteringen. Det minnes om at all tjeneste i WSS var frivillig. Det var en profesjonell avdeling med minimum 4 års tjeneste. Stor pågang av interesserte gjorde at det ofte omtalte «utvelgelsesprinsipp» kunne følges helt ut. (I dette prinsipp kan sees et tilknytningspunkt til offisiell «Weltanschauung» i den tids Tyskland, men det har — som ønskemål — naturligvis gyldighet for enhver rekrutterende og utdannende organisasjon, sivil som militær, under ethvert politisk regime.) Dette utvelgelsesprinsipp gjaldt videre oppover, med senere krigsbetingede modifikasjoner: Søkere i vanlig for-

stand til Junkerschule eller annen utdanning i WSS fantes ikke. De som kom dit, var aspiranter kommandert fra sine respektive avdelinger, ut fra sjeffenes vurdering av mannskapenes skikkethet som fremtidige ledere. Noen forutbestemt offiserskarriere fantes dermed ikke for noen, samtlige «Führer» vokste bokstavelig talt opp av «die Truppe». At Führer og Truppe herigjennom kom til å stå hverandre meget nærmere enn tilfellet var i WH, og for den saks skyld vel i tradisjonelle arméer generelt, er innlysende. Videre måtte aldersforskjellen Führer—Truppe i hele WSS' eksistens bli meget liten. En naturlig autoritet grunnlagt på personlig holdning og eksempel måtte derfor her være enda sterkere påkrevet enn ellers vanlig. All tjenestlig «zack-zack»-stil til tross har det for en utenforstående vært eiendommelig å fornemme noe av den utvungne, kameratslige omgangstone som WSS var preget av. Forskjellen fra f.eks. WH's stil er her meget stor. Mye av «Papa Hausser»s og hans skoles stil kjennes igjen i nyere tiders retningslinjer og betenkninger om lederskap i dette og andre land.

Ethvert utvelgelsesprinsipp må legge til grunn visse faste kriterier. Så også «Papa Hausser»s og konsorters. «Rassische Gesamterscheinung» og «arisk avstamning» var selvfølgelig conditio sine qua non, men det var det jo allerede ved antagelse av rekrutter, så i denne sammenheng kan det ikke ha oppstått noe problem. (Forresten må, etter bilder å dømme, denne «Gesamterscheinung» ha vært et heller tøyelig begrep! I noen grad kanskje forklaring ut fra en betraktning av «Erscheinung» hos diverse toppfigurer i regimet, som betraktelig avvek fra det proklamerte ideal —?

Kunne man avvise folk som sterkt minnet om — — —?)

Når man kommer til mer kvantifiserbare faktorer, er det, og særlig på bakgrunn av tradisjonell tysk rekruttering til officersyrket, påfallende hvor liten vekt der ved vurdering av egnethet for «Führerlaufbahn» ble lagt på formelle kunnskaper. Eksamen tilsvarende norsk examen artium var obligatorisk for å komme i betraktning som officersaspirant til WH. I WSS stiltes ingen slik betingelse, det kunne i høyden komme i betraktning som et pluss ved fastslått generell egnethet. Systemet viste seg godt brukbart, i den grad at den meget konservative WH i oktober 1942 adopterte det.

Ved å utarbeide opptakskriterier uavhengig av Abitur/Reifeprüfung hadde WSS brutt en hevdvunnen barriere på veien til officersyrket. Relativt eksklusiv som denne utdanning hadde vært, fulgte det av seg selv at en rekruttering fra folkets brede lag hadde vært utelukket. I forbausende grad beholdt WH også i Hitlers Tyskland sitt eget tradisjonelle vesen, også på dette punkt. Den var i sitt indre liv kanskje mindre «nazifisert» enn noen annen statlig institusjon. Således var det også en hevdvunnen, om enn uskreven, regel at officersaspiranter skulle rekrutteres fra adel og høyere borgerskap. (Leseren kan ta en rask prøve: Hvor mange tyske hæroffiserer, av dem man i farten kommer på, hadde adelspredikatet «von» foran navnet —?) Noen slik praksis eksisterte ikke i WSS, aspirantenes sosiale bakgrunn var fullstendig likegyldig. Det kom derfor til å få et temmelig «folkelig» officerskorps, og trakk sannsynligvis til seg adskillig militær begavelse som i WH ville ha funnet veien stengt. Et resultat av dette, som reflek-

teres i timeplaner m.m. for Junkerschulen var forøvrig at der måtte legges noe sterkere vekt på formidling av teoretisk kunnskap enn ved WH's Kriegsschulen, mens man greide seg med noe mindre praksis. Grunndige praktiske kunnskaper hadde de innkommanderte mannskaper alt på forhånd ikke så lite av.

Når det gjelder kriterier for egnethet, slår det en at disse stemmer godt overens med de egenskaper man antagelig i alle land vil mene er nødvendige forutsetninger for å skape en dyktig offiser. Stor vekt legges på karakteregenskaper, herunder i særdeleshet vilje og evne til å treffe beslutninger på egen hånd, og ta ansvar. Et mål er vidtgående frihet og evne til å løse gitt oppdrag etter egen vurdering, forsåvidt altså nokså nøyaktig det motsatte av det som i stigende grad ble Führerhauptquartiers praksis. Når Bundeswehr idag med sin meget omtalte «innere Führung»-stil visstnok mener å distansere seg fra tidligere tiders kommandopraksis, er dette i alle fall i forhold til WSS ikke noe nytt.

«Weltanschauung»

Avslutningsvis bør kanskje streifes det naturlige spørsmål om den ideologiske side av WSS' officersutdanning. Flere enn denne forfatter ville ha hatt, eller har, forestillinger på dette punkt som sterkt avviker fra dokumentert praksis.

Faget «Weltanschauung» var en sekkebetegnelse. Ifølge en fagplan 1944/45 gjengitt in extenso hos Schulze-Kossens omfattet det snart sagt alt mulig, fra arvelære og celleforskning via verdenshistorien fra de tidligste tider opp til dato, til rasjonalismen og Adolf Hitlers po-

litiske program. Med en smule utdannelseserfaring er man udelteklig over ikke å være ansvarlig for «weltanschauliche Schulung» med foreskrevet «Gesamtschau» over alt dette. Tendensen i denne «Schulung» behøver selvfølgelig ingen være i tvil om, men den synes å ha måttet stille de ansvarlige for den fortvilende fritt overfor en totalt umulig oppgave. Bestemte «pensumbøker» fantes ikke, heller ikke var foreskrevet obligatorisk lesning av f.eks. «Mein Kampf». Dette «fag» var 8-verdig ved poengberegningen for avsluttende eksamen. Jevnbyrdig med taktikk rangerte det dermed foran alle andre, hvilket skulle tyde på en særdeles høy status. Overraskende er det da at det måtte ta til takke med 5 av i alt 50 uketimer, og at avsluttende eksamen i det beste i en 90 minutters skriftlig prøve uten hjelpemidler. Alt i alt tyder ikke dette på at «faget» var av de som ble tatt alvorligst.

Dette inntrykk forsterkes ved den eiendommelige bestemmelse fra krigstiden om at ingen WSS-mann kunne være partimedlem. I samme retning peker et «Vermerk» av Martin Bormann av 27.7.42, hvorefter der Führer har ytret at Partei-SS og Waffen-SS må bedømmes helt forskjellig. Er en Waffen-SS mann en særlig god soldat, skal man ikke være så nøyeregnende om han «weltanschaulich» ikke står så sterkt.

Sammenfattende kan sies at Waffen-SS i sine retningslinjer for utvelgelse og utdanning av ledere var særdeles pragmatisk og «moderne», og at bemerkelsesverdig liten vekt ble lagt på politisk indoktrinering. Summen av inntrykk og opplysninger blir at målet var å skape et militært elitekorps, og at strengt faglige kriterier ble lagt til grunn for arbeidet frem mot dette mål. Målet ble også nådd.